

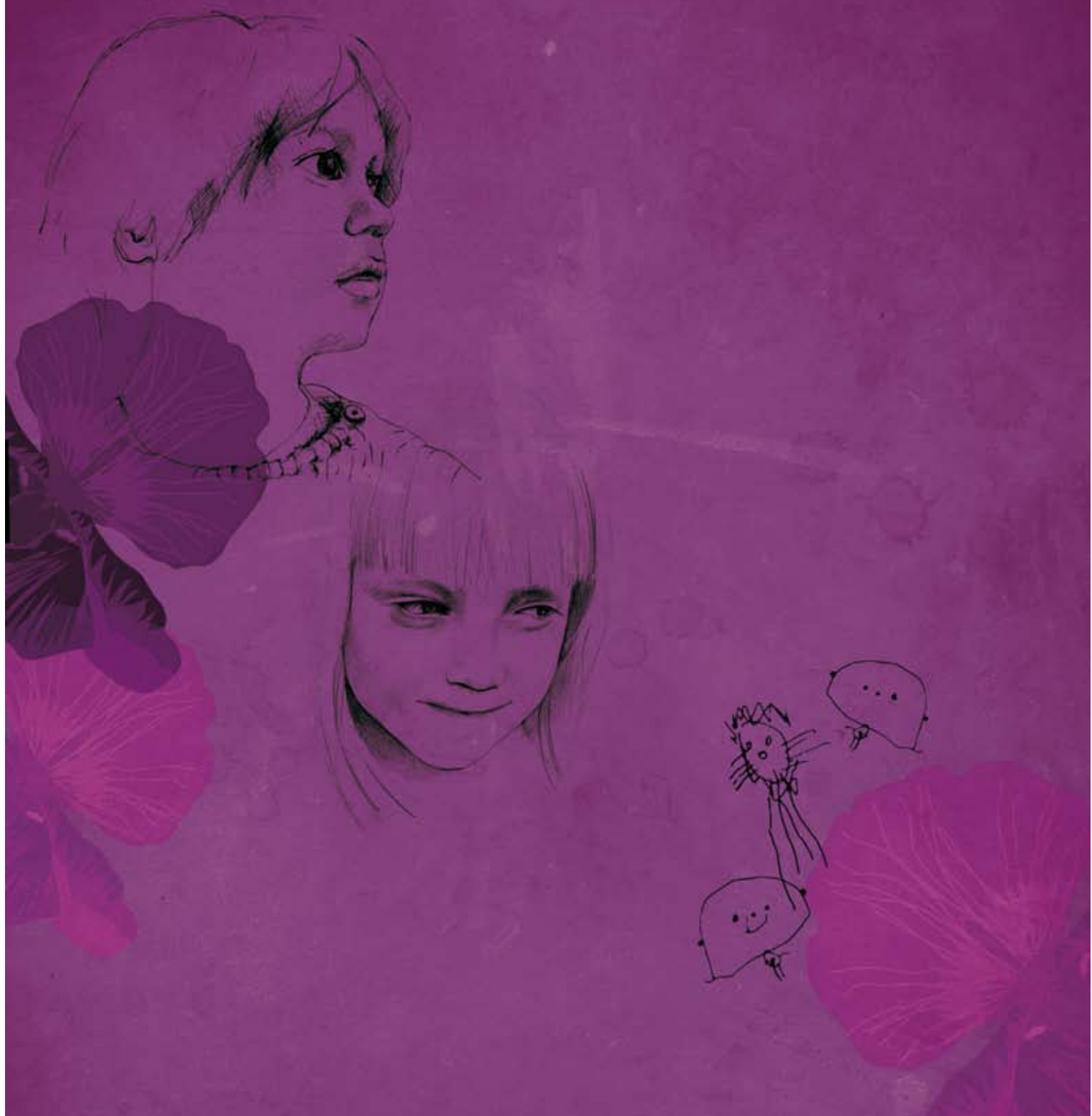

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

En veileder om å snakke med barn i barnevernet

Snakk med meg!

En spesiell takk til psykologspesialist Haldor Øvreeide for verdifulle faglige innspill til veilederen, og for bidraget i DVD'en. Øvreeide har i en årrekke arbeidet med barn, unge og familier, og driver Institutt for familie og relasjonsutvikling i Os utenfor Bergen. Det metodiske grunnlaget som er valgt i denne veilederen bygger på hans systematisering av prinsippene i den utviklingsstøttende dialogen. Hans bok «Samtaler med barn» har nylig (2009) kommet i revidert utgave.

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

En veileder om å snakke med barn i barnevernet

Snakk med meg!

INNHOOLD

BARN OG UNGES RETT TIL DELTAGELSE	9
Formålet med veilederen	9
Samtalen som styrkende for utvikling og psykisk helse	10
Voksne er ansvarlige	11
Om barneperspektivet og barns perspektiv	12
Det barn ikke vet har de vondt av	13
Samtalens ulike formål	13
Om å lytte så barn snakker	13
Om å snakke så barn lytter	14
DEN UTVIKLINGSSTØTTENDE DIALOGEN	17
Å følge barnets initiativ og oppmerksomhetstilstand	18
Å tilføre noe relevant og nyttig for barnet	19
Å gi rom for barnet så det kan organisere seg	19
Å skape rytme og turtaking i samtalen	20
Å ta tydelig ledelse	21
Ulik alder – ulike hovedspørsmål	22
NOEN RÅD FOR GJENNOMFØRING AV SAMTALEN	25
Forberedelse og planlegging	25
Hvem skal snakke med barnet?	26
Hvem skal være med i samtalen?	26
Gode rammer for samtalen	27
Faser i samtalen	28
Samtalens flere nivåer	29
Avslutninger	32
Etterarbeid	32
Hvordan komme videre	33
LITTERATURLISTE	34

FORORD

FN sin barnekonvensjon er en del av norsk lov. Barnekonvensjonens paragraf 12 sier at «Barn har rett til å si sin mening og bli hørt. Barnet har rett til å si sin mening i alt som vedrører det og barnets meninger skal tillegges vekt.»

Spesielt er det viktig å lytte til barn som har det vanskelig. For barn er det også viktig å vite hva som skjer rundt dem. Informasjon må tilpasses barnas alder og modenhet, den må bli formidlet slik at den blir forstått og bidrar til å skape trygghet.

Alle som jobber med barn vet det kan være utfordrende å snakke med barn. Barneverntjenesten møter disse

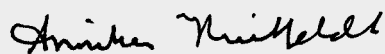
utfordringene hver dag, og mange har etterlyst veiledning om hvordan slike samtaler konkret kan gjennomføres.

I godt barnevernarbeid bør og skal barna tas med, og vi må gi alle barn den samme muligheten. Derfor har vi laget denne veilederen. Sammen med veilederen har vi også laget DVDen «Snakk med meg» som gir eksempel på gode samtaler med barn. Den er egnet for diskusjon og refleksjon omkring egen praksis i samarbeid med kollegaer.

Barnevernet er til for barnas skyld – og de har rett til å involveres i egen sak.

Lykke til i det viktige arbeidet.

Juni 2009

Anniken Huitfeldt
Barne- og likestillingsminister

BARN OG UNGES RETT
TIL DELTAKELSE

Det følger av Lov om barneverntjenester § 6–3, at barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne standpunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i saker som berører ham eller henne. Lovteksten bygger på FN's barnekonvensjon som ble tatt inn i det norske lovverket i 2003. Loven er også en stadfesting av et viktig prinsipp i all offentlig forvaltning; alle skal høres når saken deres behandles, og være aktive deltagere i utformingen av tjenestetilbudet. Slik skal det selvfølgelig være også for barn og unge. Barnet har imidlertid en rett, men ingen plikt til å uttale seg. Dette innebærer at det er opp til barnet selv å avgjøre om det vil si sin mening. Barnet skal ikke føle seg presset til å uttale seg. Barnet må derfor ikke bare informeres om saken, men også om at det står fritt til å uttale seg.

Samtalen er det viktigste verktøyet for å nå dette målet. Den er en forutsetning for å forstå hva andre opplever og mener. Samtalen mellom dem som tar en beslutning og dem beslutningen gjelder, er den viktigste muligheten til innflytelse på beslutninger man berøres av.

Selv om barn og unge har lovfestet rett til å fremme egne meninger og bli hørt, forventer de ikke, – ønsker kanskje heller ikke, og skal ikke bli pålagt ansvaret for – å bestemme alt. I en studie utført av Sven Arild Vis (2007) ble 24 barn i alderen 7 til 12 år spurt om hva som er

viktigst for dem når de skal si hva de mener, og delta i beslutninger i egen barnevernsak. Svarene viser at det viktigste for barna er å få vite hva som skjer, å få si sin mening og bli lyttet til, og at de voksne tar gode avgjørelser. For barn er ikke deltakelse det samme som å få viljen sin. Det viktigste er å få god informasjon og å oppleve at meningene deres er betydningsfulle. Jo bedre vi forstår barnets egne opplevelser, oppfatninger, ønsker og behov, jo bedre beslutninger kan vi fatte. Da legges grunnlag for godt samarbeid med barnet, og barnets bidrag kan bli avgjørende for valg av tiltak.

Formålet med veilederen

Forskning viser at barneverntjenesten i overraskende liten grad snakker med barna sakene gjelder. Dette kan ha mange årsaker. Frykt for å gjøre «feil» og usikkerhet om hvordan samtalen skal gjennomføres, er antagelig to av dem. Men hvis ingen våger å gjennomføre de vanskelige eller «ubehagelige» samtalene, blir barna saken gjelder taperne. Departementets og lovens mål er klart: alle barn som kommer i kontakt med barnevernet skal bli snakket med om livssituasjonen sin og gis anledning til å fortelle sine synspunkter, så fremt barnet selv ønsker det. Det ligger derfor et imperativ i denne veilederen – å samtale med barn og unge om livssituasjonen deres kan ikke velges bort av barnevernet. Men lyst og motivasjon fremmes ikke av formaninger, men av inspirasjon og kunnskap. Derfor er veilederen bygget opp rundt

spørsmålene; hvorfor er samtalen viktig?, og hvordan kan den gjennomføres? Veilederen og dvd'en «Snakk med meg» er ment som hjelpemidler for å bli bedre til å snakke med barn og unge i barnevernet. DVD'en gir inspirasjon til hvordan samtaler kan gjennomføres, veilederen underbygger med teoretisk forståelse og praktiske råd.

Vi ønsker;

- å inspirere og motivere til å gjennomføre samtaler med barn og unge
- å bevisstgjøre samtals betydning som et helt vesentlig grunnlag for beslutninger
- å skape trygghet på hvordan samtaler med barn kan gjennomføres
- å vise at samtalen kan bidra til å gi barnet forståelse, oversikt og sammenheng i livet og på den måten bidra til bedret psykisk helse
- å minne om at barnet – som eier av egne tanker, meninger, opplevelser, erfaringer, forestillinger, følelser og behov – er ekspert på sin egen situasjon.
- å peke på at det er de voksnes ansvar å forstå barnets budskap og behov for informasjon.

Samtalen som styrkende for utvikling og psykisk helse

En god samtale kan bidra til å gjøre en vanskelig situasjon lettere for barnet. Når han eller hun blir involvert i beslutningsprosessene er det et signal om at han eller hun er viktig. Da styrkes både følelsen av egenverdi og barnet eller ungdommens selvrespekt. En god samtale kan bidra til bedre å forstå sammenheng i livet gjennom bedret oversikt, forutsigbarhet og kontroll. Slik blir forholdet til egne følelser, reaksjoner, opplevelser og behov også tydeligere. Da reduseres avmakt, forvirring og resignasjon, og barnet får mer overskudd til å møte utfordringene i hverdagsliv, barnehage, skole og fritid.

Samtidig som den gode samtalen hjelper barnet til å bli tydeligere for seg selv gjennom å dele tanker, følelser og opplevelser med andre, bidrar den til å opparbeide et tillitsforhold mellom barnet og den voksne. Som en av ungdommene på DVD'n sier: *«Tidligere når jeg ikke ble hørt, så var det veldig vondt, fordi det føltes nedverdiggende fordi ingen ville høre på hva jeg hadde å si... Det var overveldende at de ville høre på meg når jeg først snakket med dem. Det var uvant. Når jeg endelig fikk snakke med noen, føltes det veldig godt».*

Barn ser, opplever og vet mye. Mens foreldrene gjerne vil tro at barna sov eller ikke fikk med seg det som skjedde da pappa slo mamma eller da de skrek høyløyt til hverandre,

Marte Meo betyr «av egen kraft»

er sannheten nesten alltid det motsatte. Når tausheten brytes, tas de første skritt til en delt virkelighet. De tabubelagte familiehemmelighetene blir snakket om. Når tabuer brytes, avlastes barnet eller ungdommen for skyld og ansvar som de naturlig tar på seg når noe skjer innen deres egen familie. En delt virkelighet og konkret informasjon skaper oversikt og forståelse, og gir rom for reell sorg eller fortvilelse over det som har skjedd. Blir barn gående alene med tankene og forestillingene sine, vil oppmerksomhet og konsentrasjon bli brukt til «å overleve», og ikke til positiv utfoldelse og læring. Noen blir utagerende, andre trekker seg tilbake. På denne måten rammes utviklingen og barnets psykiske helse belastes.

Voksne er ansvarlige

Barn har ofte ikke forutsetninger til å finne mening og sammenheng i det som har skjedd alene. De kan heller ikke finne ut av og forstå sine egne følelser og reaksjoner på egen hånd. De er prisgitt de voksne. Å bli snakket med om hvordan de har det, kan komme til å bli avgjørende for livet videre. Vi søker alle, både barn, unge og voksne, kontinuerlig å forstå og skape mening i det vi opplever. Der vi ikke forstår, fyller vi på med egne forestillinger. Ofte med fantasier. Barn og unge har færre erfaringer å bygge slike forestillinger på. Barnets oppfatning og forståelse av det som skjer og har skjedd, trenger derfor voksnes nyanseringer og korrigeringer.

I tillegg vil saklig informasjon øke barnets forståelse av hva som faktisk har skjedd, skjer og kommer til å skje. Virkeligheten vil sjelden være mer vanskelig å takle for barnet enn den «filmen» som kan foregå i barnets tanke- og forestillingsverden.

En god samtale må være mer enn en prat hvis den skal hjelpe barnet på denne måten. De utviklingsstøttende prinsippene er en systematisering av hvordan voksne kan støtte barnet eller ungdommen gjennom fortellingen sin, hjelpe frem følelser og forståelse, og bekrefte og anerkjenne det som fortelles. De utviklingsstøttende prinsippene er utledet av psykologisk forståelse av barns utvikling. Flere har bidratt, men Marte Meo metoden, utviklet av nederlandske Maria Artz (2000) nevnes spesielt som inspirasjon. Også nitide studier av samspillet mellom omsorgspersoner og spebarn (Bråten2007), har identifisert naturlige sosiale egenskaper hos barn og foreldre. Dette er samspillsmønstre vi alle, barn og voksne, har i oss, og som nettopp derfor lett kan videreutvikles til profesjonelle samtaler. Her har vi valgt å bygge fremstillingen på en videreføring av dette perspektivet slik Haldor Øvreeide og Reidun Hafstad har systematisert det i 5 prinsipper for utviklingsstøttende kommunikasjon. De 5 prinsippene er grunnleggende prinsipper de fleste kan enes om, og som gir gode holdepunkter for en praktisk metodisk tilnærming. Når noe nytt skal læres, er det en god støtte å bruke systematiske metoder.

«Ord og begreper er forstandens verktøy»

(Raundalen og Schultz 2008)

Det er også nødvendig å forstå hvorfor metoden virker som den gjør. Først da vil den enkelte av oss gjøre metoden til sin, som en integrert ferdighet.

Om barneperspektivet og barnets perspektiv

All kommunikasjon beveger seg på flere nivåer. Her skal vi fremheve to; forskjellen mellom å ha et *barneperspektiv* og å forholde seg til *barnets perspektiv*. Å ha et barneperspektiv betyr at den voksne søker å forstå og sette seg inn i barnets tanker og oppfatninger, og bruker forståelsen til å prøve å gi riktig hjelp og støtte. Den voksne foretar «oversettelser» av det barnet sier og viser, oversettelser som veileder den voksne i valg av tiltak og tilnærminger.

Barnets perspektiv er annerledes. Gamst og Langballe (2004) kaller det et innenfra perspektiv, et perspektiv der barnets indre verden hjelpes frem. Det innebærer å «gå til kilden selv», hva er det barnet selv føler, tenker, forestiller seg? For barnets opplevelse av virkeligheten, og også de belastninger de lever under, er som oftest annerledes enn vi tror. Får vi ikke frem barnets forståelse, følelser og tanker, kan vi risikere å gjøre det urett. Det er ikke sikkert at det vi voksne vurderer som barnets beste, oppfattes på samme måte av barnet selv. Barn kan ha andre prioriteringer og andre behov. Og skal samtalen hjelpe barnet i dets videre utvikling, forutsetter det

at barnets perspektiv kommer frem, at det føler seg forstått. Raundalen og Schultz sier det slik:

«Hovedpoenget er nemlig at den eneste som kan roe en hjerne i opprør og kaos, er den som har hjernen på. Det er ikke mine eller dine formuleringer som bringer helse til en traumatisert person. Med våre ord kan vi ikke reparere en skadd internforbindelse mellom følelser og språk. Den voksnes hovedoppgave blir å rydde plass og motivere for og gjøre det trygt nok til at barna kan begynne å åpne opp, for deretter å sette sine egne ord på følelsene og gi sine følelser til ordene» (2008, s. 19).

Barn trenger at voksne loser dem gjennom følelsesmessige påkjenninger og ubehagelige opplevelser. I et slikt samspill må tempoet, taktskiftet, følge barnet. Vår oppgave er å være sensitiv overfor barnets behov her og nå, og samtidig legge til rette for at barnet kan forstå seg selv og det som foregår rundt ham eller henne best mulig. Det som har hendt, kan ingen gjøre noe med. Den hjelp vi kan gi er å gjøre de vanskelige hendelsene forståelige og håndterbare slik at hverdagen blir mest mulig meningsfull, og fremtiden tryggere. Alternativet er at det vanskelige blir liggende som et urørt nederlag fylt av uroskapende og vonde minner (Raundalen og Schultz 2006).

Et gammelt ordtak sier;
«Det to vet er sant»

Det barn ikke vet har de vondt av*

Saklig og konkret informasjon rydder, skaper oversikt og forståelse, og kan gi rom for reell sorg, fortvilelse, protest – og håp. Mange kan når de nå ser tilbake på eget liv, fortelle hvor forvirret de var, hvor lite de forsto, hvor sterkt de hadde ønsket at de voksne hadde snakket åpent med dem om ting som skjedde – om mangelfulle forhold i familien og vansker foreldrene hadde. Jo mindre barn må gruble alene, jo mindre vil de utvikle feilaktige forestillinger knyttet til frykt, skyld og skam. Inviterer vi til samtale og åpenhet, legger vi også til rette for at barnet kan stille de spørsmålene det trenger å få svar på. Barnet avlastes når voksne viser at ingen temaer er forbudt å snakke om. Men det er vi som må invitere til åpenhet, og ofte må vi hjelpe andre viktige voksne til åpenhet. Den kommer ikke av seg selv!

Samtalens ulike formål

En samtale vil naturlig nok arte seg ulikt avhengig av hensikt og situasjon. Noen samtaler er informasjons-givende og bearbeidende, andre er undersøkende (Øvreide 2009). *Informasjons- og bearbeidingsamtaler* skal gi barnet eller ungdommen støtte til bedre forståelse av egen situasjon og mulighet til å bearbeide vanskelige opplevelser. En slik samtale skal først og fremst gi noe *til* barnet. Hensikten er å utvide og bearbeide barnets forståelse av erfaringene sine og seg selv, i forhold til det som skjer, har skjedd, og det som skal skje videre.

Barnet får gjennom samtalen bekreftet og gyldiggjort opplevelsene og erfaringene sine. *De undersøkende samtaler* gjøres først og fremst for at voksne skal få informasjon de kan bruke i vurderingene sine. De gir informasjon *til* de voksne.

Selv om en samtale med et barn eller en ungdom som oftest består av elementer fra begge typer samtale, må du planlegge å gjennomføre den ut fra hovedhensikten. Når barn og unge sier ja til å snakke med barnevernet, må de dessuten bli forklart tydelig hva samtalen gjelder og hva den skal brukes til.

Om å lytte så barn snakker

Å lytte er noe annet og mer enn «å høre». Det innebærer å være oppmerksom, ikke bare på ordene, men også på intensjonene og følelsene bak. For å få det til, må vi konsentrere oss om øyeblikket. Samtalepartneren skal ha oppmerksomheten vår, og trangen til å fortelle selv eller planlegge eget svar må bero. Å lytte innebærer også å være stille, vente og følge med den andre. Det innebærer å få med seg både den verbale, og den nonverbale kommunikasjonen. Dersom vi begynner å kommentere for raskt, kommer med egne vurderinger, egne løsningsforslag og gode råd, vil den andre lukke for videre dialog. Lytting innebærer en åpen avventende holdning, men med en aktiv og skjerpet oppmerksomhet på den andre,

*Overskriften er tittelen på en bok av Karen Glistrup (2004). Se litteraturlisten!

«I et lite sekund har du forrang for meg»

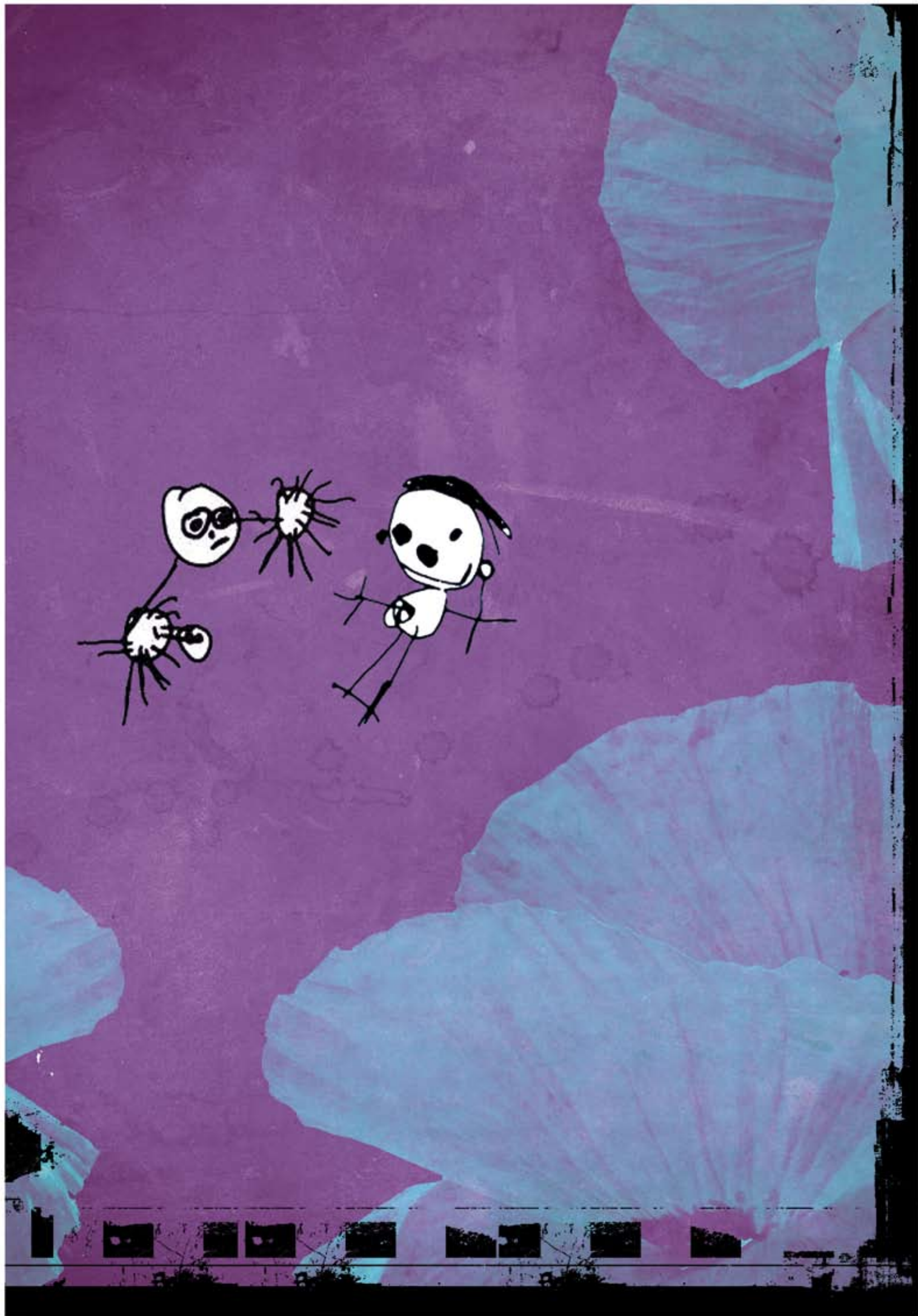
der vi venter til den andre har fått tenkt, og uttrykt seg ferdig før vi kommer med vårt innspill.

En slik lytting er noe annet enn taushet. Taushet kan bremse dialogen, skape utrygghet og gi den andre en følelse av å måtte prestere noe – et svar. Ofte trenger barnet at vi aktivt hjelper til med å finne ord, fullfører setninger, lager oppsummeringer, og at vi direkte prøver å «tankelese» barnet om tanker og følelser det av ulike grunner har vansker med å uttrykke selv. Samtalen skal være aktiv og deltakende, men ikke krevende og overstyrende.

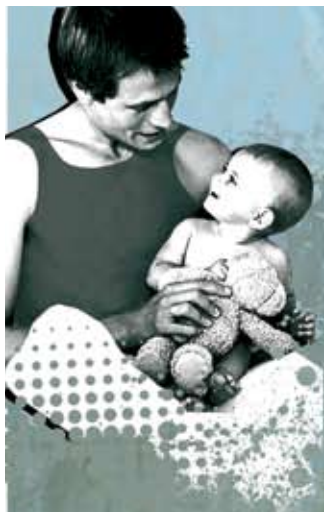
Om å snakke så barn lytter

Like viktig som å kunne lytte så barn snakker er det å kunne snakke så barn lytter. Barn og unge trenger at voksne tilfører dialogen sine egne tanker, betraktninger og prøvende beskrivelser som barnet eventuelt kan kjenne seg igjen i. Barn kan oppleve lettelse over å slippe

å skulle svare på spørsmål, og heller lytte til våre tanker, refleksjoner og gjettende forsøk på å beskrive hvordan det muligens kan være «å være meg». Det å kunne nikke eller riste på hodet til beskrivelser, kan for mange barn gi ro, slik at de kan samle egne tanker om samtalens tema. Spørsmål innebærer krav om å følge det den voksne er opptatt av, og kan hemme mer enn utløse aktiv deltakelse. Ved at vi prøver ut våre forestillinger om hvordan barnet kan ha det, ved å benevne tanker, følelser og forestillinger som barnet muligens gjør seg, bidrar vi til at barnet kan oppleve sin egen situasjonen og sine egne reaksjoner akseptert og forstått. Også slik kan barnets opplevelser bli bekreftet og gjort gyldig. Han eller hun blir mindre tilbøyelig til å føle seg «annerledes» eller som en som reagerer «feil». Utvikler samtalen seg slik, skapes tillit i kontaktforholdet mellom barnet og barnets samtalepartner, noe som igjen kan utløse barnets egen vitalitet og deltakelse.

DEN UTVIKLINGSSTØTTENDE
DIALOGEN

Studier av det tidlige samspillet mellom spebarnet og omsorgsgiver har avdekket elementer de fleste forskere og praktikere i dag ser som sentrale for barns utvikling.

Tenk deg tre måneder gamle Marthe liggende på et teppe i stuen. Hun pludrer fornøyd og ser intenst på ranglene i sterke farger som henger over henne. Far kommer inn, lener seg over og ser hva Marthe konsentrerer seg om. Far tar borti ranglen og utbryter; «Se så fin, ja ser du!». Marthe flytter blikket til fars øyne, de smiler til hverandre og begge blikk søker tilbake til ranglen som far rasler med og han flytter den nærmere så Marthe kan nå den. Far gjentar; «Fin rangle, også rød da!». Far stopper og venter litt. Marthe kommer med noen godlyder, rører nå selv ved ranglen og sparker litt med bena som gjensvar. Øynene møtes igjen, og begge smiler. Før far går videre, stryker han Marthe over kinnene og henleder oppmerksomheten hennes tilbake til ranglene. Hva er det som skjer?

Marthe har i utgangspunktet studert sine rangler alene. Når far viser at han ser hva Marthe holder på med, skaper han et felles fokus på Marthes lek med ranglene, og i stemmeleiet hans vil vi kunne høre et vitalt engasjement som signaliserer deltakelse og medopplevelse. I tillegg bringer han inn noe nytt og legger til rette for samspillet. Han sier noe om hva Marthe gjør, og noe om fargen. Selv om Marthe ikke forstår ordene, er tydelig fars intensjon å gi barnet noe. Mønsteret for senere

direkte og språklig deling av erfaringer og opplevelser legges – en delt opplevelse med ord hun etter hvert skal finne mening i, «se», «rangle» og «rødt», og et smil som befri følelser og vitaliserer samspillet. Når det tidlige samspillet fungerer slik, gir det en umiddelbar følelsesmessig inntoning til den andre, en opplevelse av fellesskap.

På denne måten får barnet utviklingskraft fra to kilder, sin egen motivasjon til å strekke seg og mestre, og omsorgspersonens intensjon om å gi barnet et utvidet perspektiv, en ny og delt erfaring. Disse to kildene utgjør dialogens sentrale elementer, barnets eget fokus og utstrekning, og den forskjellen og utvidelsen den andre bringer inn. Når disse to kildene virker sammen i dialogen, hjelpes barnet til å rette blikket ut fra seg selv og være åpent for nye inntrykk. Da utvikles nye måter å oppfatte på, alt i en delt prosess med en omsorgsperson. Det fremmer både oppmerksomhet, konsentrasjon, åpenhet for den andre og en emosjonell tilhørighet. Barnets indre organisering, måten barnet organiserer sine opplevelser, tanker og følelser, styrkes.

De 5 prinsippene i den utviklingsstøttende dialogen er direkte avledet av samspillet slik det fremkommer i eksempelet om far og Marthe og kan nyttes som grunnstruktur for samtalemotodikk:

- 1) Følg barnets initiativ og oppmerksomhetstilstand
- 2) Tilfør noe relevant og nyttig for barnet
- 3) Gi rom for barnet så det kan organisere seg
- 4) Skap rytme og turtaking i samtalen
- 5) Ta tydelig ledelse og struktur for samtalen

Vi skal gå nærmere inn på punktene, utdype betydningen av dem, og gi beskrivelser av hvordan de hjelper dialogen frem.

Å følge barnets initiativ og oppmerksomhetstilstand

Å følge barnets initiativ er å ta utgangspunkt i hva barnet eller ungdommen er opptatt av eller tar initiativ til. Det kan være noe barnet sier, viser i lek, i en tegning eller uttrykker med følelser. Eller det kan være den tilstanden vi mener å observere hos barnet. Disse initiativene gir den voksne noe å ta utgangspunkt i, når de første skritt tas i tilnærmingen til barnet. I eksempelet med Marthe, er hennes fokus oppmerksomheten på ranglen. Far ser hva Marthe er opptatt av og benevner leken med smil, vitalitet og engasjement. Men det er også noe mer enn

et utgangspunkt for samtale. Vår interesse gjør at barnet ofte vil fortelle mer, og barnet utvider og fyller ut historien. Samtidig styrkes følelsen av å ha betydning og være verdt den andres oppmerksomhet. Når vi viser at vi er opptatt av det barnet er opptatt av øker sannsynligheten for at barnet blir interessert i samtalen med oss.

I samvær mellom voksne og barn, vil barns initiativ arte seg på ulike måter. De kan være tause, med blikk som vandrer rundt i rommet, eller de følger deg i en åpen og avventende nysgjerrighet. Noen kan være direkte og spørrende, andre sinte og avviseende. Felles er at det er deres initiativ, deres stemning, deres fokus, som skal være avgjørende for hvor den voksne har sitt fokus. Øvreide sier det slik:

«Den voksnes oppgave og utfordring er å lete seg fram til hvor barnet har sin oppmerksomhet. Ved å følge barnets oppmerksomhetsflyt vil den voksne få opplysninger om hva barnet trenger av informasjon, støtte og ledelse for å komme videre»

(Øvreide, 2009, s. 86)

Hvis barnets respons på den voksnes oppfølging uteblir, eller barnet begynner å snakke om noe annet, kan dette indikere at den voksne ikke har forstått hvor barnet har sitt fokus. Da må vi prøve på nytt å forstå hva barnet er opptatt av, og rette blikket den veien barnet gjør det.

Barnets prosjekt kan også være å holde avstand til deg i første omgang. Barnets tilsvar forteller om du er på rett vei. Det går også an å sjekke underveis i samtalen: «Er det litt sånn? Eller tar jeg helt feil?».

Å tilføre noe relevant og nyttig for barnet

Samtaler mellom voksne kan motiveres av et formål eller tema. Barn trenger noe mer enn det. De trenger at voksne tilfører samtalen noe som gjør at de blir interessert, noe som er relevant i det livet de lever eller i det fokus de har, for å ønske å fortsette samtalen.

«Opprettholdelse av dialog er kjennetegnet ved at det tilføres noe nytt. Det danner igjen grunnlag for gjensidig følgning og nysgjerrighet»

(Øvreeide, 2009, s. 74)

Dette nye kan være informerende kommentarer, ord og beskrivelser som gjengir barnets erfaringer på nye måter og bidrar til at barnet ser nye sammenhenger. Barnet får noe «å tygge på». Og kanskje like viktig, vil barnet eller ungdommen gjennom den voksnes gjettinger og undringer om hvordan livet er for ham eller henne, få hjelp til å uttrykke vanskelige tanker og følelser. Et eksempel kan illustrere;

Sara er 7 år, og hun og mor samtaler med saksbehandler i barnevernet. Mens de snakker om skoleveien sier hun plutselig: «Jeg tenker på morfar som er død». Saksbehandleren svarer; «Du tenker på morfar som er død... og jeg vet at mamma ble veldig lei seg da han døde.» Sara forteller da i detalj om morfar og hans død. Og at han falt inne i skogen, at hjertet stoppet, at ambulansen kom. Hva forteller hun egentlig? Hun viser at hun er opptatt av død. Saksbehandler vet at barn på 7 år ofte er redd for at foreldrene kan dø. Saksbehandler kommer med et oppfølgende utsagn som er relevant til temaet og til Saras alder; «Og da tenker jeg at du kanskje er redd for at mamman din skal dø? Mange barn er det, og går og tenker på det.. «Sara nikker bekræftende. Mor får verdifull informasjon om jenta si, og barnet lytter interessert når mor etterpå forteller om sine følelser og reaksjoner på tapet av sin far som hadde vært en viktig støtte for den lille familien.

Å gi rom for barnet så det kan organisere seg

Når barn er i samtale med voksne, trenger de tid til å tenke en tanke ferdig, si en setning helt ut og å sjekke ut de voksnes reaksjoner. Kort og godt trenger de ro til å finne sin plass, hvor de kan sette seg, henge tøyet, ta imot drikke, og lignende.

«Han pratet med meg og ikke til meg – det er en stor forskjell»

(Sitat fra en ungdom)

«Hver dialogpartner respekterer den andres selvorganisering, frihet og gyldighet til å utforme sine initiativ og responser»

(Øvreeide 2009, s. 74)

Ideelt beskrevet er en dialog et forhold mellom to likeverdige parter, der begge parter betrakter hverandre som subjekt. Det er viktig at barnet eller ungdommen erfarer at de voksne ikke overtar eller begrenser det som sies eller uttrykkes, men bekrefter barnets eller ungdommens rett til selvstendig å uttrykke seg i sitt tempo. Da kan en naturlig rytme i dialogen utvikle seg.

Å skape rytme og turtaking i samtalen

Når samtalen er kommet inn i en naturlig rytme, kjenntegnes den av gjensidighet, vi venter rett og slett på det neste utspillet fra den andre, før vi selv sier noe tilbake. Det er å ta tur, din tur og min tur, ingen domineres eller korrigeres. Barnet inviteres og understøttes. For å få til en slik turtaking i samtaler med barn og unge, må den voksne innstille seg etter barnets tempo og rytme. Ansvaret vil alltid være den voksnes. Får vi til en slik turtaking, vil samtalen gå videre som en rytme, der initiativ og respons skifter mellom to likeverdige parter. Begge får plass og begge får oppmerksomhet. Slik blir en gjensidig forståelse og mening noe som bygges opp sammen.

Voksne har ofte en tendens til å snakke i for lange sekvenser, de reagerer for raskt på barnets utspill og tåler dårlig pauser. Det kan være nødvendig å legge seg på sinne å roe ned eget tempo, risikere litt snubling i språket, tåle både korte og lengre tenkepauser, og korte ned egen snakketid. Sjekk ut med barnet om du har oppmerksomheten eller om barnet trettes ut med snakk. Når vi *ikke* får respons og går videre med utfyllende småprat, blir plassen for den andre borte. Når vi fyller ut stillheten for fort, formidler vi at vi egentlig ikke *forventer* respons.

En samtale er aldri en perfekt dans. Det er også famling og prøving og feiling, til vi faller inn i rytmen med hverandre. Følges barnet eller ungdommens initiativ og responser, vil de selv vise vei. Og kanskje legger de inn små pausetemaer som bryter opp for en stund, for at vi deretter kan vende tilbake til det vanskelige. Det er helt naturlig at samtalen brytes opp av slike små sidetemaer som hjelper barnet til å bevare selvorganiseringen og gjensidigheten i rytmen. De voksnes utfordring er ofte å følge barnets initiativ, og etter hvert lede tilbake til hovedtemaet med nye, gjerne «tankelesende» og beskrivende utsagn. Den trenede samtaleleder plukker opp reaksjoner og bevarer dem til det er tid for å snakke om dem og til å bevege seg tilbake til det vanskelige temaet. Det er også å ta en tydelig ledelse av samtalen.

Å ta tydelig ledelse

I samtaler med barn og unge er det den voksne som er ansvarlig for å lede samtalen, og styre den slik at barnet eller ungdommen føler seg ivaretatt og så trygg som mulig. Små grep kan hjelpe til trygghet og ivaretagelse. Det er for eksempel alltid lurt å bruke litt tid på å fortelle hvor de forskjellige skal sitte, og forklare hva du selv som samtaleleder gjør. «*Nå skal jeg bare hente kaffe og jus, og så setter jeg meg her og du kan sitte der i den stolen når vi snakker om det som har skjedd i familien din – du kan hjelpe meg å ta inn jusen og glasset, så tar jeg kaffen? – takk.*». Slik får barnet eller ungdommen tid til å sjekke deg litt ut, se hvordan du ter deg og fremstår, og ro til å orientere seg og begynne å delta samtidig som en grunnstruktur for samtalen blir tydelig for barnet. Når alt er på plass, fungerer det best å begynne rett på sak. Å starte samtalen med småprat om andre ting enn hva saken dreier seg om skaper lett usikkerhet og uklarhet. Ved å gå rett på sak, viser samtaleleder hvorfor det skal være en samtale og tar temaet og barnet eller ungdommen på alvor. I eksempelet over benevnes det som en selvfølgelighet, sammen med kaffe og jus. En slik ledelse

av samtalen må samtidig gi rom slik at barnet eller ungdommen kan rette oppmerksomhet mot *egne* følelser, tanker og reaksjoner.

«Den voksne skal lede dialogen, mens både barn og voksen skal kunne regulere og påvirke den»

(Øvreide, 2009, s. 96)

Den voksne skal altså styre samtalen, men ikke kontrollere den. Ledelsen må gjøres fleksibelt, ved å opptre tålmodig lyttede og avventende, og når det er tid for det, være aktivt deltagende med informasjon og eget voksenperspektiv, så vel som tankelesende, hypotetiske innspill om barnets erfaring. Samtaleleder er bevisst sitt ansvar for samtaleprosessen, og på å oppfylle de fire øvrige prinsippene i den utviklingsstøttende dialogen. Gjøres det, er det stor sannsynlighet for at barnet eller ungdommen kommer styrket ut av samtalen. Samtalen har da bidratt til en følelse av verdighet, opplevelse av større sammenheng i livet, og med stor sannsynlighet også til en bedre erfaring med seg selv. Disse faktorene styrker psykisk helse og ruster for en bedret utvikling.

Ulik alder – ulike utviklingsspørsmål

Barn og unge forholder seg til livssituasjonen sin blant annet ut fra eget utviklingstrinn. Hver ny alder bringer inn nye spørsmål. Det en treåring er opptatt av, er noe annet enn hun eller han spør om som syvåring. Nedenfor gjengis noen alderstypiske utviklingsspørsmål. Det

er nyttig å kjenne til disse når samtaler med barn og unge skal planlegges. Det gjør det lettere å tankelese og forestille seg hva det kan antas barnet er opptatt av. De alderstypiske spørsmålene kommer i tillegg til de spørsmål som er nevnt foran.

1-4 ÅR	5-9 ÅR	8-13 ÅR	12 ÅR OG ELDRE
Konkrete spørsmål og beskrivelser	Spørsmål om moral	Spørsmål som knytter seg til forestilling versus realisme	Spørsmål knyttet til egen identitet
Hvorfor skjer dette	Hva er rett/galt – rettferdig/urettferdig?	Hvorfor skjer dette og ikke noe annet som også er tenkbart?	Hvem er jeg i forhold til dette?

NOEN RÅD FOR GJENNOMFØRING AV SAMTALEN

Under har vi sett på temaer en bør være spesielt oppmerksom på før og etter samtalen. De konkrete rådene er ikke uttømmende. Hver samtale er unik, annerledes alle andre samtaler. Likevel er det mulig å lage noen «huskelister». Det følgende er påminnelser og råd for å planlegge, og gjennomføre målrettede og metodiske samtaler med barn.

Forberedelse og planlegging

Jo vanskeligere du tror samtalen blir – jo viktigere er det å forberede seg. Er du godt forberedt, øker paradoksalt nok evnen til å være fleksibel. Blir du usikker fordi du for eksempel ikke er oppdatert om barnets aktuelle situasjon, blir oppmerksomhet «stjålet» – du prøver å få oversikt over det du ikke vet, men kunne ha fått vite på forhånd.

Planlegg temaer som kan berøres i samtalen:

- Hva er formålet med samtalen?
- Hvilke tema kan antas å være viktige for barnet?
- Hva kan barnet ha forstått av det som skjedde?
- Hvordan har barnet det nå?
- Hvilke forestillinger og forventninger har barnet om hva som skal skje videre?
- Hva kan og bør gis av informasjon?
- Hva trenger du å få informasjon om fra barnet?

Gå igjennom tilgjengelig relevant informasjon som gjelder saken og barnet du skal snakke med før samtalen. Tenk igjennom hva som er formålet med samtalen og hva barnet kan informeres om/har behov for å få informasjon om her og nå. Det kan være nyttig å ha skaffet seg kunnskap om barnets språklige ferdigheter, sosiale modenhet og typiske følelses- og atferdsmessige reaksjoner. Det bør også vurderes om det er ytterligere opplysninger som kan være av betydning for ivaretagelsen av barnet og for gjennomføringen av samtalen. Informasjon om barnets interesser og ferdigheter kan for eksempel gi et godt utgangspunkt for å skape kontakt.

Å være godt forberedt øker samtaleleders trygghet i situasjonen. Roen samtaleleder kan presentere seg med, vil smitte over på barnet og få betydning for kommunikasjonen. Det kan også være nyttig om samtaleleder reflekterer over egne opplevelser og følelser knyttet til barnets situasjon. På hvilken måte blir du som voksen følelsesmessig berørt av barnets historie? Hva vil det bety når du skal snakke med barnet? Påvirker dette hvordan du skal gjennomføre samtalen? I møte med barnet må vi passe på at vi ikke dramatiserer opp barnets historie med egne følelser og reaksjoner. Vi skal vise at vi er åpen for og tåler barnets historie.

Hvem skal snakke med barnet?

Den saksbehandleren som har ansvaret for saken, og for aktuelt tiltak og oppfølging, har vanligvis mest informasjon å gi og trenger mest informasjon. Derfor er det normalt naturlig at hun eller han tar samtalen.

Hvem skal være med i samtalen?

I de fleste samtaler med barn, og noen ganger også med ungdom, er det til hjelp for barnet, prosessen og oppfølgingen at en voksen støtteperson er med. Støttepersonen bør være en person som er viktig for barnet og som har ansvar i barnets dagligliv. Når viktig informasjon, opplevelser eller følelser kommer frem i samtalen, får barnet noen å dele dette med også utenfor samtalerommet, istedenfor å bære det alene. Den som er sammen med barnet i dagliglivet vil også ofte ha viktig informasjon å gi både til oss og barnet. Og kanskje vel så viktig, støttepersonens opplevelse av det som kommer frem kan endre barnets livssituasjon fordi den voksne støttepersonen berøres. Når barnets opplevelser og behov kommer tydeligere frem gjennom samtalen, kan det som fortelles endre atferd og holdninger hos en viktig voksen. Han eller hun får bedre mulighet til å forstå barnets situasjon og behov. Det at en nær person er til stede kan også ofte gjøre det lettere å fortelle en historie som kanskje har vært tabuisert. Barnet kan sjekke ut med et raskt blikk på den andre om dette er «lov» å si eller ikke. Personen kan ved å gi et tillatende

nikk eller blikk gi barnet tillatelse til å uttrykke seg. Er barnet eller ungdommen alene i samtalen, vil den «tredje» allikevel være tilstede i barnets hode. Men vedkommende er ikke tilgjengelig for å gi anerkjennelse eller «tillatelse» til å snakke om de vanskelige temaene. Når en støtteperson er tilstede, må barnevernet avklare taushetsplikt.

Men det må vurderes nøye hvem som skal være med i samtalen. Når barnevernsaken er i undersøkelsesfasen, må det avveies om foreldre skal være med. Der foreldre eller andre er direkte involvert som utøver i for eksempel voldsepisoder, overgrep eller rusmisbruk, bør disse som hovedregel ikke være med. Det samme gjelder om den andre forelder har vært passiv og/eller ikke prøvd å beskytte barnet mot vold og andre overgrep. I slike tilfeller må en velge andre som er viktige for barnet, så fremt dette kan skje uten hinder av taushetsplikt. Er barnet plassert kan beredskaps- eller fosterforeldre være med.

En samtale med en viktig tredje person til stede er uansett ikke en fellessamtale, men en triangulert samtale der foreldre eller andre som er viktige for barnet får hjelp til å lytte til hva barnet sier. På tilsvarende vis får barnet anledning til å lytte og reagere på samtalen mellom støttepersonen og barnevernets saksbehandler. I en triangulert samtale kan to parter i en relasjon, for eksempel barn og foreldre, bli gjensidig informert og

Triangulering skjer når en tredje person som er viktig i barnets liv, blir med i samtalen. Trianguleringen fyller tre hovedfunksjoner;

- Gi barnet aksept til å snakke om vanskelige temaer
- Hjelp barnet i hverdagen
- Gi et endret og utvidet syn på barnet

informere hverandre ut fra at hver av partene vekselvis inngår i dialog med en tredjeperson.

Støttepersonens, så vel som barnets rolle i samtalen kan altså variere. I noen samtaler vil det være mest hensiktsmessig at tredjepersonen først og fremst lytter til samtalen for å få samme informasjon som barnet slik at vedkommende kan hjelpe barnet med å bearbeide informasjonen og opplevelsen i etterkant. I andre situasjoner kan *barnet* ha behov for å lytte mens de voksne snakker om hvordan *de* forstiller seg barnets opplevelser, erfaringer og situasjon. Da kan barnet lytte til andres forståelse av seg selv og sin sammenheng, og slik øke sin forståelse og innsikt. På denne måten kan barnet med støtte fra samtaleleder få gå inn og ut av samtalen og dermed regulere seg selv i tråd med egne behov. I de aller fleste tilfelle vil, som nevnt, også støttepersonens omsorgsevne kunne vekkes når barnets perspektiv kommer frem.

Gode rammer for samtalen

Tenk igjennom hvor det er mest hensiktsmessig å ha samtalen. En del samtaler der bl.a. barnevernets rolle og oppgaver skal presenteres, kan med fordel legges til barneverntjenestens lokaler. Et kontor kan skape en nøytral ramme om samtalen. Særlig for små barn kan det også bidra til å gjøre barnevernet mer konkret. Det anbefales at fokuserte samtaler skjer utenfor hjemmet

og helst i et rom tilrettelagt for barnesamtaler med bord og stoler som passer både barn og voksne.

Rommet bør ikke være for trangt. Ha utstyr som tegnesaker, enkle spill og tavle tilgjengelig. Hvis du gir barnet tegnesaker og oppfordrer barnet til å tegne, gir du barnet en opplevelse av kontroll i en situasjon der det ellers kan føle seg usikker. For barnet kan det gi ro å ha noe å feste blikket på og noe å gjøre med hendene.

Det kan også være nyttig å bruke tavle eller flippover til stikkord og enkle tegninger for å illustrere eller fremheve poenger i samtalen. Avveiningen er å passe på at aktiviteter og lek ikke tar oppmerksomheten bort fra samtalen, men hjelper barnet og den voksne til dialog. Det å ha felles oppmerksomhet på en aktivitet eller tegning samtidig med at man går inn og ut av temaet, kan gjøre samtalen mindre krevende for barnet.

Det er lurt å organisere rommet slik at *du* som samtaleleder har mulighet for kontakt og *barnet* har mulighet til å regulere avstanden. Det er ikke uten betydning hvor en plasserer seg selv i forhold til barnet, og heller ikke hvor barnet er plassert i forhold til en voksen støtteperson. Du som leder samtalen bør sitte skrått overfor barnet slik at hun/han kan se rett frem uten å bli fanget av den voksnes blikk. En skrå plassering gir barnet muligheten til å velge når det skal være øyekontakt og

«Relasjonsbygging er å få til det gode møtet mellom likeverdige»

når det ikke skal være det. Videre bør barnets stol være plassert slik at det er litt luft rundt den, og slik at barnet har fri tilgang til døren så det ikke får følelsen av å være innestengt og fanget. Yngre barn bør dessuten ha mulighet til å bevege seg i rommet. Leker og liknende som tas med inn, må være plassert slik at det er lett for den voksne å involvere seg i barnets aktivitet uten å bli for fysisk nær. Det bør ikke være for mye ekstra lekemateriale i rommet ettersom det vil kunne ta oppmerksomheten bort fra formålet med samtalen.

Å ta ansvar for de fysiske rammene om samtalen, er en del av vårt ansvar for å utøve *ledelse og struktur*, og gode rammer kan gi økt oversikt og ro slik at dialogen kan finne sted.

Det er viktig å sørge for å ha god tid. Samtalen må skje uforstyrret, uten avbrytelser av telefoner og lignende. Samtaleleder bør unngå å notere underveis. Ideelt sett gjøres notater før og etter samtalen. I den grad samtaleleder likevel velger å notere underveis bør han eller hun fortelle barnet hva som noteres. Slik unngås at barnet blir unødvendig usikker. Samtaleleder bør notere viktige observasjoner, refleksjoner, vurderinger og tanker om den videre prosessen så raskt som mulig etter samtalen med barnet.

Til sist – ikke planlegg mange tema inn i hver enkelt samtale. Slik unngår du å bli oppkavet, rastløs og utålmodig. Samtaleprosesser tar tid.

Faser i samtalen

I den første fasen av samtalen etableres kontakten og tilliten. Målet er at barnet kjenner seg så avspent som mulig. Det kan være lurt å invitere til samhandling ved å be barnet om hjelp til å bære noen glass eller lignende. Utvekslingen mellom barnet og deg i denne første fasen vil prege samtalen videre, men kontakt og tillit må samtaleleder fortsatt jobbe for gjennom hele prosessen. Aktiviseringen av barnet må balanseres. Hun eller han må også få mulighet til å være avventende, betraktende og å gjøre seg fortrolig med situasjonen. Små spontane og oppriktig interesserte bemerkninger om forhold ved barnet kan gjøre at barnet blir positivt interessert. Det kan være nyttig å gi barnet tid og rom til å kunne reagere på slike og liknende utspill, «og dermed ta sin tur på det temaet som da er etablert» (Øvreeide, 2009, s. 224). Slike første små utvekslinger bidrar til en regulering av samtalen og skaper den begynnende rytmen som bygger et gjensidig mønster.

Neste steg er introduksjon av deg og din rolle og temaet for samtalen: Hva som er årsak til samtalen, hvem du er, hvor du jobber, hva barnevernet er. Vis til andre erfaringer barnet kan ha hatt med fagfolk involvert i saken og

lignende – beskriv, ikke spør. Ved også å fortelle hvor lenge samtalen skal vare, hva som skal skje underveis, og hva som skjer når dere er ferdige, gir du oversikt og struktur for barnet.: «*Vi skal snakke sammen om — og gjerne tegne litt i en time. Vi kan ta en pause hvis vi trenger det. Etter at vi er ferdige, vet jeg at Petter skal følge deg på fotballtrening.*»

Pass på å tilpasse tempo og mengde informasjon til barnets alder og funksjonsnivå. Som oftest vil barn profitere på korte, konkrete og enkle setninger i denne begynnerfasen. Legg inn pauser så barnet kan komme med egne innspill når han/hun er klar for det. Korte pauser og rolig tempo, er inviterende uten å være krevende. Det gir signaler om at «det er plass til deg når du er klar».

Så sant det ikke er særlige omstendigheter som tilsier noe annet, bør temaet for samtalen også introduseres i innledningen. Da slipper barnet å lure på hva vi vet og hvordan han/hun skal forholde seg til oss og til det vanskelige temaet. Barn lar seg sjelden «varme opp» av de nøytrale og ufarlige temaene i en slik situasjon. Tvert om vil det virke beroligende å gå rett på sak, for så eventuelt å ta andre mer nøytrale, «bli kjent» tema, før en dukker nede i de sentrale spørsmålene. Dette kan vi gjøre ved å benevne det konkret uten at dette bli for detaljert og omfattende i første omgang: «*Politiet hentet*

mamma og pappa i går» – eller – «*Mamma har fått en ny advokat som har skrevet at hun vil at du skal flytte hjem igjen til henne. Dette skal vi snakke om i dag.*»

Samtalens flere nivåer

Når barnet er i gang med sin fortelling, foregår fortellingen på flere nivåer – på et konkret ytre beskrivbart nivå, på et følelsesmessig nivå, og til sist der mestring, utvikling eller håp legges inn i fortellingen. Det konkrete nivået ledes frem av beskrivende utsagn og spørreord som; *I går kveld skjedde det at — ? Fortell? Hva skjedde da? Da var du sammen med —? Og så ble det til? Fortell.*

Det følelsesmessige nivået kan hjelpes frem med utsagn og spørsmål som: *Da kan jeg tenke meg at du ble engstelig – fortell? Hvordan hadde du det da?* Det kan også hjelpes frem av utsagn som generaliserer og normaliserer: *Mange ville bli lei seg når de opplever det du forteller nå, hvordan er det for deg?*

Det siste nivået er barnets mestring. Påpekning av det barnet viser av kompetente reaksjoner i den vanskelige situasjonen gir barnet en bekreftelse på at det er kompetent og til å regne med.

Samtalen kan pendle mellom disse ulike nivåene underveis. Det er ofte lett å henge seg opp i det konkrete og av ulike grunner unngå de mer vanskelige følelsene.

Men prøv å få frem barnet eller ungdommens følelser og opplevelseskvaliteter. Når følelsene kommer frem får historien og medopplevelsen dybde. Da kommer barnet nærmere seg selv. Det er viktig at samtaleleder forstår betydningen av å ivareta barnets behov for å artikulere egne følelser, tanker, forestillinger og reaksjoner knyttet til temaet det snakkes om. Og ikke minst, at det får oppleve seg som verdifull og kvalifisert for omtanke og omsorg.

Bruk benevnelser, gjentakelser av det barnet sier, parallelle historier og åpne setninger og spørsmål. Prøv å unngå krevende eller testende spørsmål. Bruk heller hypoteser og utsagn som kan gi gjenkjennelse. Når voksne spør, kan barnet bli usikker på seg selv og på den voksne. Det er bedre å beskrive mulig atferd og mulige opplevelser, og «tankelese» om forestillinger, følelser og fantasier barnet kanskje har. Slike tankelesende beskrivelser må alltid ha en undrende og spørrende karakter slik at barnet kan bruke dem til å kjenne etter om de er gyldige for seg selv. Barn kan ofte ikke svare på våre direkte spørsmål. De har ikke ord for svarene, men vil allikevel forsøke å tilfredsstille oss etter beste evne, og bli mer opptatt av *våre* ønsker og behov enn sine egne. Åpnende spørsmål og oppfordringer som; «fortell», «hva skjedde så...», «Det vil jeg gjerne høre mer om?» virker bedre.

Å få frem barnets følelser kan være krevende. Barn, og særlig barn som har levd med dårlig omsorg, har liten erfaring med å sette ord på følelser. Derfor må de ofte hjelpes.

«Når mennesker opplever psykologiske vanskeligheter, så er det nettopp noe av problemet at det mangler ord for, eller ikke klarer, å sette ord på den erfaringen som ligger bak opplevelsen»

(Øvreide, 2002, s. 77)

Skal vi stille spørsmål må vi bestrebe oss på at de er gode, åpnende, undrende og reflekterende. Vi må gjerne bruke oppfølgingsspørsmål, spørsmål som kan åpne for flere muligheter, flere svar. Spørsmålene våre skal ikke oppleves som krav om eksakte og «riktige» svar fra barnet.

Også når vi benevner, beskriver og lager hypoteser om barnets opplevelseskvaliteter og tanker, er det utfordrende. For å treffe riktig må hver og en av oss ha kunnskap om hva barn på ulike alderstrinn er opptatt av, hva som er vanlige vansker barn som lever med vold eller foreldre som ruser seg har, eller hva som er vanlige reaksjoner på overgrep og mishandling. Og vi må ha kunnskap om mange andre temaer barn som er i kontakt med barnevernet har behov for å snakke om. Treffer vi ikke riktig, vil barnet eller ungdommen bli uinteressert,

samtalen blir ikke relevant for livet slik det oppleves for dem.

Bruk av gjentakelse av det barnet sier og bekreftelse av barnets utsagn fremmer barnets fortelling. Hyppige små innspill fra samtaleleder i form av benevnelser, beskrivelser, gjetninger og informasjon driver samtalen fremover. Andre ganger er det nok at samtaleleder gir korte ytringer av typen: «Ja?», «Fortell mer», for at barnet føler seg oppmuntret til å gå videre i dialogen. Det som ofte best hjelper barnet fremover i fortellingen, er bare å gjenta barnets siste utsagn eller deler av barnets fortelling. Gjentakelsen gir barnet ro til å forbli i sine egne tanker og følge egne assosiasjoner og følelser uten forstyrrelser av andres innspill. Som:

«Du tenker at....?» «Jeg tenker at det er dumt når mamma og pappa krangler så fælt.» «Du tenker at det er dumt at de krangler?» «Ja, og at pappa blir så sinna». «Han blir så sinna?». «Da gjemmer jeg meg under bordet». «Da gjemmer du deg». Han sa han skulle drepe henne» Da tenker jeg at du var redd». Eller:

Og da tenkte du....

Og da du kom inn i rommet, så.....

(Øvreeide 2009)

Bruk av analoge og parallelle historier kan også fremme barnets vilje og evne til å fortelle. Historier om andre barn, «som kanskje har det litt sånn som du har det nå», erfaringer fra samtaler med barn i liknende situasjoner, kan være en døråpner for barnet. Det kan være godt å høre om andre barn «der ute» som kan «ha det litt som meg». Det kan gi oppmuntring og tillit til å kunne dele av sine egne erfaringer og opplevelser. Gjenkjenning og erkjennelse av at de ikke er alene i verden om å ha det sånn som de har det, kan gi mot til å åpne opp også for de ubehagelige, skambelagte temaene. Det må imidlertid ikke være sammenligninger som stigmatiserer barnet som «avviker».

«Jeg kjenner noen andre barn som har fortalt meg at de trodde det var deres skyld når mamma og pappa kranglet. Det kan ikke være lett å tenke sånne tanker?»

Beskrivelser av denne typen, gir en anledning til å lytte, og kjenne etter, om dette passer med dem selv. Treffer det, kjenner barnet seg igjen, og vil kunne begynne å snakke friere om seg selv. Og når barnet er satt i gang, kan det ofte være nok å si: «Fortell!».

Dukker eller enkle figurer, dukkehus eller ulike typer samtalebilder som illustrerer enkle situasjoner, følelser og lignende kan brukes som utgangspunkt for å fortelle eller dramatisere egen historie (Holmsen 2004). Likeså

kan alders- og situasjonstilpassede bøker kunne gi gjenkjennelse og inspirere til å fortelle sin egen historie.

Avslutninger

Når samtalen nærmer seg slutten, må barnet forberedes på det. Brå og hektiske avslutninger skaper spenninger i barnet, mens en tydelig avslutning vil bidra til at barnet kan oppleve oversikt, kontroll og ro når det forlater samtalen. Som avslutning er det nyttig med oppsummering om det som har vært snakket om. Det kan gjøres som en muntlig oppsummering, eller som et referat gjort i samarbeid og fellesskap. Dette vil styrke barnets forståelse og kan forhindre at det brenner inne med ubesvarte spørsmål.

I avslutningen er det også viktig å være tydelig og konkret på hva som skal skje videre. Hvordan det skal jobbes med å ivareta barnet selv, og barnets nærmeste familie. I beste fall skal en avslutning gi barnet framtidshåp selv om det opplever mange bekymringer i øyeblikket. Men lov ikke barnet noe som ikke, eller bare kanskje, kan holdes for å trøste. Både underveis og som en avslutning kan utsagn som påpeker barnets egenverdi og mestring gi en god følelse etter samtalen:

«I dag har du snakket om ting som er vanskelige for deg. Det er jamen ikke mange barn som klarer å snakke så lenge om slike ting som du har gjort i dag».

Etterarbeid

I etterkant av samtaler er det, som i alt annet faglig arbeid, viktig å sette av tid for å evaluere om formålet ble nådd. Hvilke faktorer fremmet, hvilke hemmet måloppnåelse? Hva kan forbedres? Ved journalføring eller referatskriving er det av stor betydning at konkrete situasjons- og reaksjonsbeskrivelser nedtegnes først, og deretter egne vurderinger av samtalen. Dersom formålet med samtalen er å ta beslutninger, bør fortellingene barnet har kommet med, skrives så ordrett som mulig slik barnet selv formulerte seg. Husk: det er barnets stemme og perspektiv som skal komme frem og legges vekt på i den videre saksbehandlingsprosessen.

Hvordan komme videre

Det kan være mange årsaker til at barnevernets ansatte ikke snakker med barn. Ofte er det usikkerhet. Usikkerhet på egen kompetanse, på om en greier å snakke om ubehagelige temaer med små barn og om hva som er best for barnet. Også redsel for å påføre barnet ytterligere belastninger kan føre til at samtalen ikke blir noe av. Det er i tillegg naturlig å tenke seg at tidspress og prioriteringer gjør at en lett velger bort det en føler seg usikker på.

Denne veilederen er et middel til å komme videre for å oppfylle lovens intensjon om barnets rett til deltagelse i barnevernarbeidet. Vi har, som nevnt tidligere, alle i oss

et naturlig potensial for medopplevende dialog. Utvikling av dette potensialet til faglig metode kan bare skje gjennom reflektert erfaring. Først må samtale med barn og unge inn i arbeidsplanene. Deretter trenger vi teori og opplæring, veiledning og ettertanke sammen med kollegaer. Samtalen er et komplisert, men spennende landskap. Vi trenger å erfare at vi får det til, at terskelen ikke var så høy som usikkerheten fikk oss til å tro. Og husk, en samtale må ikke være perfekt for at den skal oppleves som god og støttende for den andre.

Vi håper og tror at denne veilederen sammen med dvd'en «Snakk med meg» kan bli gode hjelpemidler for å gjøre barnevernets ansatte tryggere i å snakke med barn og unge. De er barnevernsakens hovedpersoner og dem barnevernet er til for.

Lykke til med samtalene med barn og unge!

LITTERATURLISTE

- Arts, Maria (2000): *Marte Meo. Basic Manual*. Harderwijk: Arts Productions.
- Bråten, Stein (2007): *Dialogens speil i barnets og språkets utvikling*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Gamst, K. T. & Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjonen mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. Doktoravhandling. Institutt for spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo.
- Glistrup, K. (2004). *Det barn ikke vet... har de vondt av*. Familiesamtaler med psykisk syke foreldre og deres barn. Oslo: Pedagogisk Forum AS.
- Holmsen, M. (2004). *Samtalebilder og tegninger. En vei til kommunikasjon med barn i vanskelige situasjoner*. Oslo: Damm forlag.
- Raundalen, M. og Schultz, J-H. (2006). *Krisepedagogikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Raundalen, M. og Schultz, J-H. (2008). *Kan vi snakke med barn om alt?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Vis, S.A. (2004). *Samtaler med barn i barnevernet*. Skriftserie 1/2004. BUS Nord-Norge.
- Vis, S. A. (2007). *Sluttrapport prosjekt «Barn og beslutninger»*. Helse og Rehabilitering Prosjektnr: 2005/2/0042. Søkerorganisasjon: Redd Barna.
- Øvreide, H. & Hafstad, R. (1996). *Marte Meo-metoden: Styrking av foreldres kompetanse*. I S. Reichelt og H. Haavind (red.), *Aktiv psykoterapi. Perspektiver på psykologisk forståelse og behandling*, s. 213–244. Oslo: AdNotam Gyldendal.
- Øvreide, H. & Hafstad, R. (2007). *Det tredje ansikt i barnets relasjoner*. I H. Haavind og H. Øvreide (red.), *Barn og unge i psykoterapi. Samspill og utviklingsforståelse*. Bind I, s. 97–136. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Øvreide, H. (2001). *Barnet som familierapeutisk bruker*. *Fokus på familien*, 29, 22–36.
- Øvreide, H. (2009). *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner* (3. utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

TILLEGGSLITTERATUR

- Kinge, E. (2006). *Barnesamtaler – Det anerkjennende samværet og samtalens betydning for barn med samspillsvansker*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Standbu, A og Vis, S.A. (2008). *Barns deltagelse i barnevernssaker*. Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge.
- Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge har laget en veileder med en instruktiv nettabsert video om barn og beslutninger. Den finnes på www.barnogbeslutninger.no

Denne veilederen finnes også som nettgave på
Barne- og likestillingsdepartementets hjemmeside
på www.regjeringen.no

Utgitt av:
Barne- og likestillingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille
flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Faks: 22 24 27 86

Publikasjonskode: Q-1156 B
Trykk: Flisa Trykkeri 06/2009 – opplag 3000
Tekst: Barne- og likestillingsdepartementet
Design og illustrasjon: Grafisk Form as

